

С.Є. Лупаренко

Харківський національний

педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ ВИКОРИСТАННЯ ВАЛЬДОРФСЬКИХ ЗАСОБІВ У РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті здійснений аналіз впливу вальдорфських засобів на розвиток пізнавальної активності в молодших школярів. Розкрито моделі використання вальдорфських засобів; виявлено критерії та показники сформованості пізнавальної активності; визначено зміни в досліджуваних критеріях і показниках; розкрито конкретні зміни, що відбулись в експериментальних групах, а також чинники, що зумовили ці зміни.

В статье осуществлен анализ влияния вальдорфских средств на развитие познавательной активности у младших школьников. Раскрыты модели использования вальдорфских средств; выявлены критерии и показатели сформированности познавательной активности; определены изменения в исследуемых критериях и показателях; раскрыты конкретные изменения, которые произошли в экспериментальных группах, а также факторы, которые обусловили эти изменения.

The article deals with the analysis of the waldorf pedagogy means influence on the development of junior pupil's cognitive activity. The models of using the Waldorf pedagogy means are revealed; the indicators and criteria of cognitive activity formation are specified; the changes in the indicators and criteria are determined; the concrete changes which were fixed in the experimental groups and the factors which caused these changes are revealed in the article.

Постановка проблеми. Сучасна школа ставить багато вимог перед особистістю, одними з яких є високий рівень активності людини, уміння та бажання навчатися протягом життя, уміння діяти творчо. Усі ці вимоги передбачають вияв високого рівня пізнавальної активності особистості.

Початкова школа закладає вагомий фундамент для розвитку різноманітних умінь учнів та пізнавальної активності, оскільки молодші школярі мають великі пізнавальні можливості і природну допитливість. Для підтримки цих можливостей учитель має застосовувати безліч засобів, які спрямовані на формування ініціативності, самостійності, пізнавальних інтересів в учнів.

Вальдорфська педагогіка, яка будує весь навчально-виховний процес з орієнтацією на дитину, її потреби, можливості, інтереси, накопичила значний досвід у підтримці активності дітей, формуванні творчих здібностей і різноманітних умінь і навичок. Тому актуальною стає перевірка ефективності вальдорфських засобів і визначення впливу на розвиток пізнавальної активності

в молодших школярів.

Це дослідження є складовою частиною комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, а також складовою частиною програми науково-дослідного експерименту Міністерства освіти і науки України «Розвиток вальдорфської педагогіки в Україні» (наказ № 363 від 06.05.2001 р.).

Мета статті – виявлення ефективності технологій використання вальдорфських засобів розвитку пізнавальної активності молодших школярів.

Результати дослідження. Провідним методом експериментальної роботи був варіативний педагогічний експеримент, найважливішим завданням якого була перевірка ефективності технологій використання вальдорфських засобів у розвитку пізнавальної активності в молодших школярів (ритмічної організації навчального процесу, художньо-образного навчання, активно-практичних проєктів, диференційованих вправ для дітей з різними типами темпераменту), під якими у проведеному дослідженні розуміється науково обґрунтоване і точне відтворення педагогічних дій учителя, що гарантують успішність розвитку пізнавальної активності в учнів.

Дослідження проводилось у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу: української, російської та іноземних (англійської й німецької) мов, живопису, співу, праці і здійснювалось за 3 моделями: у моделі А (група Е³) використовувались ритмічна організація навчання та художньо-образне навчання, у моделі В (група Е²), крім вищезазначених засобів, застосовувались активно-практичні проєкти, у моделі С (група Е¹) до попередніх засобів додавались диференційовані вправи для дітей з різними типами темпераментів.

Зауважимо, що більш детально технології використання вальдорфських засобів розкрито нами в навчально-методичних матеріалах для вчителів початкової школи, студентів, аспірантів, викладачів педагогічних вищих навчальних закладів «Вальдорфські засоби розвитку пізнавальної активності молодших школярів», а також у працях В. Загвоздкіна, О. Іонової, А. Пінського, О. Топтигіна, Р. Штайнера та ін. Тому ми вважали за потрібне розкрити у статті експериментальні дані щодо впливу вальдорфських засобів на розвиток пізнавальної активності в молодших школярів.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури [1 – 8], спостережень за навчальною діяльністю учнів, експертних оцінок визначено основні критерії та показники, які відображали зміни у сформованості пізнавальної активності в молодших школярів, а саме: навчальну ініціативність і самостійність, ступінь реалізації та рівні пізнавальної активності. Як результат сформованості пізнавальної активності в учнів досліджувались також повнота знань, розвиненість комунікативних умінь у молодших школярів та характер міжособистісних відносин.

Аналіз експериментальних даних свідчить про те, що використання вальдорфських засобів сприяло розвитку пізнавальної активності в молодших школярів та підвищенню результативності навчання, що відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Результати розвитку пізнавальної активності в молодших школярів
(приріст у %)**

Показники і критерії	Експериментальні класи		
	Е ¹ (30 осіб)	Е ² (32 особи)	Е ³ (33 особи)
1	2	3	4
Навчальна ініціативність (учень ставить запитання вчителю та однокласникам, виконує завдання необов'язкового характеру, пропонує нові способи розв'язання завдань, знаходить додатковий матеріал)	30,0	25,0	21,2
Навчальна самостійність (учень виконує завдання без допомоги вчителя та обирає способи виконання завдань)	36,7	34,4	21,2
Ступінь реалізації пізнавальної активності:			
• <i>потенційна активність</i> (учень виявляє бажання пізнати нове, короткочасний інтерес, який не задовольняється);	-43,3	-34,4	-27,3
• <i>реалізована активність</i> (учень виконує завдання вчителя, виявляє бажання оволодівати знаннями та інтерес до діяльності й реалізує їх у конкретних діях)	43,3	34,4	27,3
Рівень пізнавальної активності:			
• <i>творчий</i> (учень самостійно обирає способи вирішення завдань, знаходить нові способи діяльності, здійснює перенесення знань, умінь у нову ситуацію, самостійно використовує вивчений матеріал у нових завданнях);	20,0	15,6	12,1
• <i>реконструктивний</i> (учень обирає способи діяльності, використовує відомі знання в інших ситуаціях, інтерпретує відомі знання та прийоми діяльності, використовує вивчений матеріал за зразком і самостійно);	20,0	18,8	15,2
• <i>репродуктивний</i> (учень діє за прикладом, виконує завдання відомим способом, обмежено використовує вивчений матеріал)	-40,0	-34,4	-27,3

У процесі дослідження встановлено, що у всіх експериментальних групах відбулось значне зростання пізнавальної активності в молодших школярів.

Найбільш позитивні зрушення спостерігалися у групі E¹, найменш позитивні – у групі E³ (група E² посіла проміжну позицію), що зумовлено тим, що вальдорфські засоби взаємопов'язані, доповнюють один одного, а отже їх комплексне використання має посилену дію.

Використання вальдорфських засобів також сприяло формуванню навчальної ініціативності та самостійності в учнів, які мали нестійкі пізнавальні інтереси, були безініціативними, вимагали постійної допомоги вчителя. У процесі експерименту в таких учнів сформувалась позитивна мотивація до навчання, вони читали багато додаткової літератури, менше вимагали допомоги вчителя, з творчим натхненням виконували навчальні завдання.

Установлено, що впровадження технологій використання вальдорфських засобів сприяло збільшенню кількості учнів, які найбільш повно виявили знання, а саме: з української мови – на 23,1, 17,3 і 12,1%, з російської мови – на 22,4, 18,0 і 13,9%, з англійської мови – на 20,0, 15,7 і 10,9%, з німецької мови – на 18,9, 15,5 і 11,2% у групах E¹, E² та E³ відповідно.

За нашими спостереженнями, на уроках учні доповнювали відповіді один одного, вільно використовували навчальний матеріал у вправах за зразком та в нових ситуаціях. Це свідчить про те, що вальдорфські засоби у розвитку пізнавальної активності, які дозволяють учневі усвідомлювати навчальний матеріал на основі інтенсивних переживань і власної практичної діяльності, сприяли глибокому засвоєнню знань більшістю учнів.

Використання вальдорфських засобів також позитивно вплинуло на розвиток комунікативних умінь в учнів (умінь слухати, розуміти співрозмовника, висловлюватись відповідно до змісту бесіди, вести монологічну розповідь і діалог). Так, приріст кількості учнів, які виявили вміння вести діалог, становив 33,3, 28,1 та 24,2% у групах E¹, E² та E³ відповідно. Ці школярі характеризувались уміннями ставити та відповідати на питання, вільно підтримувати бесіду з активним використанням вивченого матеріалу. На уроках іноземних мов школярі демонстрували високий рівень розуміння мовного матеріалу, що передбачало вміння виділяти та розпізнавати ключові слова, розуміти тему тексту, мовного повідомлення через ключові слова, давати заголовки прослуханим текстам тощо.

Установлено, що використання вальдорфських засобів привело до

позитивних змін у характері відносин учнів: рівень благополуччя відносин у групах E_1 , E_2 та E_3 підвищився на 33,3, 24,9 та 18,2% відповідно; коефіцієнт взаємності виборів у групах E_1 , E_2 та E_3 збільшився на 12,7, 12,5 та 9,1%. Покращанню міжособистісних стосунків школярів сприяло створення сприятливого психоемоційного фону процесу навчання, атмосфери взаємної довіри й емоційного розкріпачення.

Аналіз результатів варіативної експериментальної роботи засвідчив, що використання вальдорфських засобів сприяло розвитку пізнавальної активності в молодших школярів. Найбільші прирости досліджуваних критеріїв та показників спостерігались у групі E_1 , найменші – у групі E_3 .

Установлено, що реалізація всіх моделей забезпечила розвиток навчальної ініціативності в молодших школярів, формування комунікативних умінь, покращання міжособистісних відносин у класі.

Відзначимо, що в кожній групі зафіксовані різні зміни досліджуваних критеріїв і показників, а саме:

- модель А сприяла якісному засвоєнню знань більшістю учнів, що зумовлено орієнтацією навчального процесу на функціонально цілісну психіку дитини, її мислення й емоційно-вольову сферу. Водночас діти характеризувались недостатньою навчальною самостійністю: потребували допомоги вчителя у виконанні завдань творчого і реконструктивного характеру, недостатньо демонстрували вміння виконувати завдання різними способами;

- модель В забезпечила розвиток самостійності в молодших школярів у виконанні навчальних завдань різного характеру, практичних умінь (умінь обирати та самостійно використовувати способи розв'язання завдань, виготовляти різноманітні речі тощо), що зумовлено орієнтацією вальдорфських засобів на пробудження власної активності в дітей, реалізацію її у практичній діяльності. Проте школярі недостатньо реалізовували свої бажання та інтереси в конкретних діях;

- модель С забезпечила цілісну теоретичну й практичну підготовку учнів, сприяла переходу потенційної активності молодших школярів у реалізовану, тобто стимулювала бажання та інтерес учнів оволодівати знаннями та реалізовувати їх у конкретних діях завдяки створенню умов для засвоєння навчального матеріалу способом, адекватним для кожного учня. Це свідчить про ефективність використання вальдорфських засобів у розвитку пізнавальної

активності як цілісної дидактичної системи.

Висновки. Отже, ефективність запропонованих засобів у розвитку пізнавальної активності в молодших школярів була доведена зростанням усіх досліджуваних критеріїв і показників. Отримані теоретичні й практичні висновки свідчать, що вальдорфські засоби дійсно сприяють розвитку пізнавальної активності в молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гез Н. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. – М.: Высшая школа, 1982. – 373 с.
2. Іонова О. Науково-педагогічні основи навчально-виховного процесу в сучасній школі за ідеями вальдорфської педагогіки: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Інститут педагогіки АПН України. – К., 2000. – 35 с.
3. Китайгородская Г. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам. – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 176 с.
4. Контроль речевых умений в обучении иностранным языкам / В.Цетлин, А. Климентенко, Г. Уайзер, М. Вайсбурд, М. Брейгина и др. / Под ред. В.Цетлин. – М.: Просвещение, 1970. – 119 с.
5. Лернер И. Процесс обучения и его закономерности. – М.: Знание, 1980. – 96 с.
6. Лозовая В., Камышанченко Е. Формирование познавательной активности школьников. – Белгород: БГУ, 2000. – 232 с.
7. Смирнова Л. Об уровне критического понимания иноязычной речи на слух // Теоретические и экспериментальные исследования в области обучения речи и чтению. – М.: Изд-во МГПИЯ им. М. Тореца, – 1982. – С. 157 – 169.
8. Шамова Т. Активизация учения школьников. – М.: Педагогика, 1982. – 208 с.
9. Штайнер Р. Духовное обновление педагогики. Пер. с нем. – М.: Парсифаль, 1995. – 256 с.

УДК 376.1.016

М.А. Медведєва

Інститут спеціальної педагогіки

ОСОБЛИВОСТІ УСНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ТЯЖКИМИ ВАДАМИ МОВЛЕННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПРОЦЕСУ ПИСЬМА

Учні з тяжкими вадами мовлення мають різного ступеня тяжкості первинні мовленнєві дефекти. У статті проаналізовано результати вивчення усного мовлення школярів, а саме звуковимови, та відображення його порушень у писемній діяльності дітей.

Учащиеся с тяжелыми недостатками речи имеют разной степени тяжести первичные речевые дефекты. В статье проанализировано результаты изучения устной речи школьников, а именно звукопроизношения, и отображение ее нарушений в письменной деятельности детей.